

CORNELIS OVER DE LINDEN.

De auteur van het Oera-Linda-Boek.

Door Mr. P. C. J. A. BOELES.

De geschriften betreffende het Oera-Linda-boek stapelen zich op en de verscheidenheid der meeningen daar in geuit wekken haast den indruk, dat wij nimmer met volledige zekerheid zullen weten wie het geschreven heeft. Het publiek wacht op wettig bewijs en verstaat daaronder rechtstreeks bewijs: een bekentenis, althans een ondubbelzinnige uiting van den auteur of verklaringen van mensen, die den auteur aan het boek hebben zien werken. Zestig jaren zijn er verlopen, sedert het O.L.B. bekend werd en de kans, dat met rechtstreeks bewijs zal kunnen worden aangetoond wie de auteur was, wordt steeds geringer. Toch is het onjuist te veronderstellen, dat wettig bewijs alleen geleverd kan worden met behulp van direct bewijs. Dagelijks worden hier te lande en elders verdachten ter zake van misdrijven tot soms zeer zware straffen veroordeeld, uitsluitend op grond van indirect bewijs. Het onlangs afgeschafte wetboek van strafvordering, sprak in zulk geval van bewijs door aanwijzingen. Het bestaan van aanwijzingen kon alleen worden bewezen door getuigen, schriftelijke bescheiden, persoonlijk onderzoek of bezichtiging door den rechter en eigen erkentenis van den beklaagde. In het wezen der zaak is dit zoo gebleven, behalve dat het nieuwe wetboek van strafvordering ook de verklaringen van deskundigen als wettig bewijsmiddel heeft erkend. De rechter is natuurlijk niet gebonden om alles te gelooven wat de getuigen gelieven te verklaren. Bij onderlinge tegenspraak zal hij een keuze moeten doen, maar dit geldt ook voor de adviezen der deskundigen, die soms tot totaal verschillende uitspraken komen. Ook hier blijft de beslissing aan den rechter.

Dat de meeningen over het auteurschap verdeeld zijn, ligt aan verschillende omstandigheden. Een officieel onderzoek is nimmer ingesteld. De als bewijsmateriaal in aanmerking komende feiten moet men uit allerlei geschriften, tot ingezonden stukken toe, verschenen in lokale bladen, bijeenzoeken en soms dient bij particulieren inzage gevraagd te worden van belangrijke, onuitgegeven bescheiden. Dit laatste geldt in het bij-

zonder voor het O.L.B. zelf en de door Cornelis over de Linden geschreven opstellen. Slechts weinigen hebben den tijd, de belangstelling, de kennis, die vereischt wordt, om het bewijsmateriaal in allen omvang te bestudeeren, te ordenen en te kunnen waardeeren. Daardoor zijn er meerdere oplossingen van het vraagstuk aan de hand gedaan door onbevoegden, door schrijvers, die blijk gaven de voorhanden feiten slechts ten deele of oppervlakkig te hebben nagegaan. Voorts waren het voornamelijk historici en literatoren, die over het O.L.B. schreven. Hunne beschouwingen en deskundige adviezen zijn dikwijls van het hoogste belang, wanneer men een indruk wil krijgen van den aard van het O.L.B. zelf. Onomstootelijk is door hen aangetoond, dat het O.L.B. geen werkelijk oud handschrift is, maar een product uit de tweede helft der vorige eeuw. Naast de vraag of het handschrift oud of nieuw is, staat het probleem, dat ons thans bezig houdt: de vraag, wie het geschreven heeft en waarom hij er mee voor den dag kwam. Voor beoordeeling daarvan komen o. i. historici, literatoren en taalkundigen minder in aanmerking dan de juristen, speciaal de criminalisten. Uit een technisch oogpunt bezien is voormeld vraagstuk ongetwijfeld het naast verwant aan die, welke zich voordoen bij de behandeling van strafzaken. Wij staan voor iets dat aan doenlijk lijkt op valsheid in geschrift en poging tot oplichting, al mogen er dan ook elementen ontbreken, noodig om de daad van schrijver of schrijvers van het O.L.B. binnen het bereik van de strafwet te brengen. Was er voor het O.L.B., met de bewering dat het een echt oud handschrift was, een goede prijs gevraagd, zooals in vroegere eeuwen met den valschen Klaas Kolijn geschiedde, dan had de kooper, na ontdekking der valsheid, ongetwijfeld een klacht wegens oplichting kunnen instellen.

Een rechter kan in elk geval het best beoordeelen of er, volgens de regeling der hedendaagsche wetgeving, voldoende bewijs aanwezig is om aan te kunnen nemen dat één of meer bepaalde personen het O.L.B. hebben geschreven en voor een oud handschrift hebben willen doen doorgaan. De rechter is gewend aan een solide methode van bewijsvoering, het product van een eeuwenlange ervaring, opgedaan bij de behandeling van rechtszaken. Hij weet dat van getuige-verklaringen voor het bewijs alleen in aanmerking kan komen, datgene wat de getuige zelf heeft waargenomen en

ondervonden en dat hij zijn phantasie in toom moet houden, niet mag werken met gissingen en pure veronderstellingen. Wij weten heel goed, dat ieder, serieus wetenschappelijk aangelegde geleerde, bij het trekken van zijn conclusies, vrijwel op dezelfde wijze te werk gaat; maar wij weten eveneens, dat er heel wat meeningen omtrent den vermoedelijken auteur van O.L.B. zijn geuit, die niet volgens deze beproefde methode van bewijsvoering tot stand zijn gekomen. Reeds daarom lijkt het wel gewenscht, dat ook de jurist zijn licht eens over dit moeilijke, doch uiterst interessante vraagstuk laat schijnen. Daar komt bij, dat de beoefening van elk vak speciale ervaring geeft. Vooral kijk op menschen en maatschappelijke verhoudingen is hier noodig en in dit opzicht heeft een rechter iets voor, omdat hij als het ware dagelijks de geloofwaardigheid van menschen, van getuigen, partijen en verdachten moet taxeeren, hunne drijfveeren leert kennen.

Wij hebben het lijvige dossier van de O.L.B.-zaak nu eens van een rechterlijk standpunt bezien. Van het standpunt van een eenigszins gespecialiseerden rechter, daar wij niet alleen jarenlang hebben deelgenomen aan de rechtspraak, duizende strafzaken mee hebben helpen berechten, maar ook door onze relatien met het Friesch Genootschap vertrouwd zijn met de atmosfeer, waarin het stuk speelt en met de geschriften der personen, die er in optreden. Met het O.L.B. kwamen wij reeds in aanraking door onze publicatie en toelichting van den inhoud van het bekende kistje of liever „doos” met stukken, door Johan Winkler overgedragen aan het Friesch Genootschap.¹⁾ De algemeene indruk is, dat er thans door allerlei personen zoodanig is gerechercheerd en getuigd, dat de feitelijke kant van de zaak voldoende duidelijk naar voren is gekomen en dat de kwesties van literair-historischen en taalkundigen aard van deskundige zijde voldoende zijn toegelicht. Dit sluit niet uit, dat er voor eventueele contrôle nog wel dingen overblijven, die onderzocht kunnen worden.

Hierbij dient er met nadruk op gewezen te worden, dat er zeer onlangs nieuw feitenmateriaal voor het licht is gekomen en dat dezelfde persoon, die met deze feiten voor den dag kwam, het geheele vraagstuk opnieuw heeft onderzocht en

¹⁾ De Vrije Fries, 1917 dl. XXV. Thet Oera Linda Bok bewerkt, vertaald en uitgegeven door Dr. J. G. Ottenla is helaas uitverkocht. Wij halen aan de eerste uitgave van 1872.

toegelicht. Wij hebben op het oog het uitvoerige werk over „Het geheim van het Oera-Linda-boek”, aan het eind van 1927 gepubliceerd door Dr. M. de Jong, privaat-docent in de geschiedenis aan de universiteit te Amsterdam en hoofd eener lagere school aldaar. Door het nieuwe en grondige onderzoek van Dr. de Jong is het thans, veel beter dan voorheen, mogelijk geworden een beslist antwoord te geven op de vraag : wie heeft het O.L.B. geschreven.

Met groote toewijding heeft Dr. de Jong alles onderzocht, wat met het O.L.B. in verband staat. Geen moeite is hem te veel geweest, aan zijn deskundigheid als historicus valt niet te twifelen. Het vuur der overtuiging, dat Dr. Eelco Verwijs, de voormalige archivaris-bibliothecaris van Friesland, en niemand anders het O.L.B. geschreven heeft, maakt het boek boeiend van het begin tot het einde. Het betoog is scherp, de pen van Dr. de Jong wel versneden. Daar de conclusiën van Dr. de Jong straks zullen worden bestreden, willen wij niet nalaten met waardeering te constateeren, dat naar het ons voorkomt geen feiten zijn achter gehouden, die niet strookten met de opvatting van den schrijver. Feiten, wel te onderscheiden van gevolgtrekkingen en gissingen. Bijzonder consciëntieus zelfs heeft Dr. de Jong getracht alles aan het licht te brengen wat voor de beoordeeling van de zaak van belang kan zijn. Van dit feitenmateriaal zullen wij ruimschoots gebruik maken, het ten deele ook meer naar voren brengen. Vele belangrijke gegevens komen bij de Jong eerst ter sprake onder de streep, nadat de eigenlijke bewijsvoering is beëindigd.

Laten wij thans het dossier van de O. L. B. zaak eens van justitieel standpunt bezien. In een geval van valsheid in geschriften is het eerste werk van Justitie en Politie om, zoodra de valsheid is vastgesteld, de herkomst van het valsche stuk na te gaan. Eenvoudige logica zegt, dat de vervalscher, de maker van het stuk, de eerste bezitter is geweest. In zijn werkplaats, in zijn handen is het ontstaan. Hem zal het onmogelijk zijn aannemelijk te maken, althans naar waarheid te verklaren, dat hij zelf het stuk van derden kreeg, er op eerlijke wijze aan is gekomen. Stuit de Justitie op een bezitter of ex-bezitter, die niet kan of wil zeggen hoe hij aan het geincrimineerde stuk is gekomen, bij iemand, die blijkt te liegen, dan zal zij hem voortaan als verdachte beschouwen.

De lotgevallen van het O. L. B. overziende, sedert het oogenblik, waarop, in 1867, Dr. Eelco Verwijs enkele bladen van het origineele handschrift ter tafel bracht in een bestuursvergadering van het Friesch Genootschap te Leeuwarden, komen wij ten slotte terecht bij Cornelis over de Linden, geboren in 1811 te Enkhuizen, in 1867 eerste meesterknecht aan 's Rijks Marinewerf in Den Helder, waar hij eenige honderden werklieden onder zich had. Hier stuiten wij. Verder heeft niemand de herkomst van het O. L. B. kunnen naspeuren. Cornelis over de Linden, verder aan te duiden als C. L., beweert wel, dat hij het O. L. B. reeds in 1848 van een tante heeft gekregen als „poesaka”, als oud-familiegoed, maar dat verhaal blijkt een leugen te zijn. Het onderzoek dient zich van nu af te richten tegen C. L. als verdachte.

Waarom ook niet tegen Verwijs, die de geleerde wereld het eerst met het O. L. B., d. i. met fragmenten daarvan, bekend maakte? Omdat het zoo al niet eerder, dan toch zeker na het onderzoek van Dr. de Jong een uitgemaakte zaak is, dat de facsimile's, die C. L. van enkele bladen van het O. L. B. maakte en door middel van zijn vriend Siderius te Harlingen deed toekomen aan het schoolhoofd Jansen aldaar, om ze te vertalen, puur toevallig door Jansen aan Frieslands archivaris Verwijs zijn gezonden. Jansen zelf kon zich met die facsimile's niet voldoende redden en wendde zich nu tot den archivaris, die er wel verstand van zou hebben. Ook Dr. de Jong ziet dit zoo, en schrijft op blz. 370 „Hier iets anders dan een toeval, zij het dan ook geen wonderbaarlijk toeval aan te nemen, zou een natuurlijke verklaring der feiten onmogelijk maken”.

Deze omstandigheid is voor de beoordeeling van het probleem van het uiterst belang en dient voortdurend in het oog te worden gehouden. Er is maar al te vaak o.a. door Johan Winkler, zonder een zweem van bewijs of motiveering, aangenomen dat C. L. en Verwijs, als het ware onder één deken lagen. Met dergelijke zeepbel-hypothesen behoeft geen rekening meer te worden gehouden. Vooral niet nu door de door Dr. de Jong besproken, en tot dusverre, op een enkelen brief na onbekende, vrij uitgebreide briefwisseling tusschen Verwijs en Over de Linden (blz. 339), beginnende met October 1867, een nog meer sprekend feit voor den dag is gekomen. Pas nadat het O. L. B. uit het duister in het licht

kwam, niet eerder dan in October 1867 zijn C. L. Verwijs met elkaar in aanraking gekomen. Uitdrukkelijk neemt Dr. de Jong zulks aan en wij zijn het daar volmaakt mee eens: „een persoonlijke verbinding tusschen Over de Linden en Verwijs — onmisbaar niet alleen voor actieve, maar zelfs voor passieve medewerking van de eerste aan het werk van de laatste — heeft niet bestaan.” Ook dit houde men voortdurend in het oog.

Het is eerlijk en oprecht, dat Dr. de Jong op deze punten de aandacht vestigt, want zij maken zijn standpunt niet sterker. Vooral het feit dat C. L. en Verwijs eerst nà October 1867 met elkaar in aanraking kwamen. Doch daarover later.

Wij zijn nu bij C. L. Als vaststaande mag reeds worden aangenomen, dat het O.L.B. geen handschrift is uit de dertiende eeuw, geen afschrift van een nog veel ouder, verdwenen origineel. Dat het nà 1854 voltooid moet zijn. Omtrent dit punt bestaat er in wetenschappelijke kringen geen verschil van gevoelen. Evenmin als Dr. de Jong, wenschen wij rekening te houden met de super-wetenschappelijke opvatting van Prof. Wirth, dat het O.L.B., hoewel zelf van recenten datum, terug zou kunnen gaan op een werkelijk oud, verloren gegaan handschrift, uit omstreeks den Karolingischen tijd.

De aard van het machinale papier waaruit het m.s. bestaat, wijst volgens de deskundigen op vervaardiging nà omstreeks 1850; terwijl de episode over paalwoningen in Zwitserland, de voltooiing van het O.L.B. doet stellen nà 1854, toen voor het eerst paalwoningen in Zwitserland ontdekt en kort daarna in het openbaar besproken zijn. Belangrijke data, die aantoonen, dat de mededeeling van C. L., dat hij het handschrift in 1848 van een tante ontving, bewust gelogen moet zijn. Die leugen past overigens geheel in den stijl van het O.L.B., dat blijkens den inhoud, een valsche familie-kroniek is van, let wel, de voorouders van C. L. Een familie-kroniek blijft allicht in familie-bezit! Het leugenachtige verhaal van C. L., levert een sterke aanwijzing voor zijn schuld aan het literaire-bedrog. De band, die er bestaat tusschen den inhoud van het m.s. en den persoon van den eigenaar, is stellig in staat het geloof aan die schuld aanzienlijk te versterken.

Veronderstel nu eens, dat het O.L.B. een valsch bankbiljet was, wat zou er dan nog noodig zijn voor de constructie van het wettig bewijs, dat C. L. het vervaardigd had. Natuurlijk,

dat men kan aantoonen, dat hij beschikte over de middelen en het talent, vereischt voor de vervaardiging van het valsche stuk. Papier, teekeningen, verwante werkstukken van zijn hand, die zeggen, dat hij niet alleen het materiaal, maar ook de kundigheid bezat, noodig, om het, laten wij zeggen, niet onverdienstelijk nagemaakte biljet te vervaardigen. Het papier, precies hetzelfde papier, als dat, waarop het O.L.B. geschreven is, bevond zich in de nalatenschap van C. L. Een nieuwe vondst, waarvan de eer toe komt aan Dr. de Jong (blz. 358). Het zijn enkele vellen velin vergé, op en top het handschrift papier, doch zonder de bruine tint, die aan het O.L.B. is gegeven om het voor een oud m.s. te kunnen doen doorgaan. De gevonden vellen zijn aan een der zijden afgeknipt tot juist op de lengte der O.L.B. vellen, die ook aan een der zijden besnoeid zijn. Voor een deel vertoonen de onbeschreven vellen dezelfde potloodliniatuur als de bladen van het O.L.B. Nog sterker, de in de nalatenschap van C. L. gevonden vellen vertoonen een pagineering met potlood-cijfers, waarin de hand van C. L. herkenbaar is. Het O.L.B. heeft hiaten, de pagineering loopt niet door en de cijfers van de onbeschreven vellen vallen juist in de cijfer-reeks, die in het O.L.B. ontbreekt. Zeer compromitteerend is het voorts, dat enkele der voormelde onbeschreven bladen recht uitgelopen bruine strepen of stroken vertoonen en ronde vlekken en spatten van gelijke kleur. C. L. — Dr. de Jong neemt het ook aan — heeft dus getracht aan dit papier de quasi-oude tint te geven, die het O.L.B. vertoont. Wij bewonderen den moed van Dr. de Jong om, ondanks deze vondst, zijn Verwijs-hypothese te lanceeren. Kijk zegt hij, dat bewijst nu allemaal niets tegen C. L. Hij heeft natuurlijk geprobeerd, om het O.L.B., dat hem door trawanten van Verwijs in handen gespeeld moet zijn en dat hij te goeder trouw voor een oude familie-kroniek aan zag, te restaureeren. Hij heeft de hiaten willen aanvullen, maar dat is hem niet gelukt. Deze redeneering gaat uit van de veronderstelling, dat C. L. te goeder trouw was. Het tegendeel is boven reeds gebleken en de neiging om de leemten in een handschrift, dat men voor echt houdt, valschelijk aan te vullen, is wel iets heel eigenaardigs. Hoe kwam C. L. dan juist aan hetzelfde papier? Met welke bedoeling zouden die leemten valschelijk aangevuld worden? Om zich zelf te bedotten? Dat zou al te dwaas zijn. Dus om anderen te bedriegen. Welnu

dan zou daaruit blijken, dat C. L. neiging had tot literair bedrog, een neiging, die men eerder kan aannemen bij den auteur van het O.L.B., dan bij zijn slachtoffers.

Heeft hij een poging gedaan om leemten van het O.L.B. aan te vullen, dan moet hij met den inhoud ter dege bekend geweest zijn en wel reeds vóór November 1869; want in die maand was reeds gereed gekomen de kopie, die Verwijs van het O.L.B. had laten maken voor rekening van het Friesch Genootschap. Men zal niet trachten valschelijk de leemten van een handschrift aan te vullen, waarvan de omvang aan derden bekend is. Nu komen wij weer in botsing met de opvatting van Dr. de Jong, dat C. L. ook nog ná November 1869 te goeder trouw bij Verwijs, Winkler en Ottema, pogingen heeft aangewend om een afschrift van het O.L.B. te krijgen, omdat hij zelf den inhoud niet kon ontcijferen. Zeer verdacht is ook de bewering van C. L. zelf, dat hij eerst van Dr. Ottema, d.i. ná 1869, de beteekenis van de letters van het O.L.B. leerde kennen.

De gepagineerde blanco-vellen doen dus vermoeden, dat C. L. de technische bewerkster van het O.L.B. is geweest. Er zijn ook aanwijzingen, dat hij de eigenlijke auteur was. De inhoud van het O.L.B., dat geschreven is in een soort oud-Friesch, vermengd met veel jongere Friesche zegswijzen en woorden, moet het werk zijn van iemand, die bekend was met de oude Friesche wetten en hun taal en tevens met het latere Friesch. Daar zijn de deskundigen het over eens. De middel-eeuwsche Friesche wetten behooren tot de bronnen van het O.L.B. Treffend was nu, dat blijkens de bekende, in 1877 verschenen brochure van Prof. Beckering Vinckers „Wie heeft het O.L.B. geschreven” (blz. 35), zich bij het overlijden van C. L., in diens bibliotheek meerdere van dit soort bronnen hebben bevonden. In het geheel bestond die bibliotheek, bij verkoop nog uit 112 nummers, waaronder: De Haan Hettema, Emsiger landrecht; Asega Buch, ein altfris. Gezetzbuch; von Richthofen, Altfriesisches Wörterbuch; Epkema, Woordenboek op Gysbert Japicx; Worp van Thabor, Kronyk van Friesland; twee deelen; idem een deel (een origineel handschrift). Hoeufft, Oud friesche spreekwoorden; Wisdom, Handbook of Anglo Saxon Rootwords; Rask, Friesche spraakleer en meer geleerde werken. Ten slotte twee uitgaven van Volney, Les Ruines, een werk, dat volgens de deskundigen, ook volgens Dr. de Jong, als een der bronnen van het

O. L. B. is te beschouwen. Dat er tusschen het bezit van deze werken en het O. L. B. verband bestaat valt niet te betwijfelen. Een archivaris, een geleerde kan dergelijke werken in zijn bezit gehad hebben in verband met den aard van zijn betrekking, de richting van zijn studiën. Hij behoeft ze nog niet gebruikt te hebben als bronnen bij de bewerking van het O. L. B. Maar wat moest de scheepsbouwer C. L. er mee doen, indien hij niet de schrijver van het O. L. B. geweest is? Met behulp daarvan den inhoud van het O. L. B. leeren begrijpen, zegt C. L. zelf en Dr. de Jong zegt het hem na. Indien het een enkel of een paar Friesche woordenboeken geweest waren en indien tevens vast stond, dat C. L. te goeder trouw bezitter van het O. L. B. geworden was, dan zou men de juistheid van een dergelijke veronderstelling kunnen beamen. Maar wij weten nu reeds dat C. L. niet te goeder trouw was. Dat hij niet heeft kunnen verklaren hoe het m. s. van het O. L. B. in zijn bezit kwam. De meest voor de hand liggende verklaring van het bezit van dergelijke bronnen is dus wel, dat hij ze gebruikte bij de samenstelling van het O. L. B. De Volney, die reeds lang in het bezit van C. L. was en o.a. door hem is uitgeleend aan zijn vriend Siderius, een boek waar hij mee dweept, kan moeilijk aangeschaft zijn om den inhoud van het O. L. B. te leeren kennen.

Hetzelfde geldt voor het Emsiger Landrecht en het Asega-buch. In het systeem van C. L. past de bewering dat hij de boeken kocht om het m. s. te leeren begrijpen, in het geheel niet. Volgens zijn zeggen leerde hij de beteekenis van het letterschrift eerst van Dr. Ottema en aan handboeken heeft men niets zoolang men het schrift van het O. L. B. niet ontcijferen kan. Toch zou hij reeds spoedig na 1848 begonnen zijn zich dergelijke werken aan te schaffen om het O. L. B. te bestudeeren. Waarschijnlijk heeft hij ze wel, reeds lang voor zijn dood, aangeschaft, maar niet voor gezegd doel. Er zijn personen die C. L. in zijn kantoor op de marine-werf hebben aange troffen, bezig met het lezen van een Friesch werk. In verband met de overigen compromitteerende feiten, speciaal ook het bezit der blanco vellen papier, kan o.i. gerust worden aangenomen, dat de voormelde bronnen werkelijk dienst hebben gedaan bij de samenstelling van het O. L. B. en iedere rechter zal het feit dat C. L. die bronnen had, zonder aarzeling gebruiken bij de constructie van het bewijs, dat C. L. de auteur

van het O. L. B. was. Hij heeft nog veel meer bronnen noodig gehad, wordt er gezegd. Maar die behoeft hij toch niet alle in eigendom te hebben bezeten of tot zijn dood in zijn bezit te hebben gehouden! In de door hem geschreven opdracht van het O. L. B. aan zijn kleinzoon (Beck. V. blz. 22) zegt C. L. dat hij de „lape koer fen gabe schroer” vrijwel kon lezen. Dit werkje van Halbertsma, een bron voor de taal van het O. L. B., was hem dus bekend, toch komt het niet voor op de lijst der verkochte boeken. Hij kan het geleend of verkocht hebben en dit kan natuurlijk ook met andere boeken het geval geweest zijn, die noodig waren voor de samenstelling van het m. s. C. L. beschikte niet alleen over een exemplaar van boeken, die als bronnen van het O. L. B. kunnen worden aangewezen, hij wist ze ook te gebruiken. Hij, de scheepstimmerman heeft heel wat onuitgegeven opstellen nagelaten. Hiervan interesseeren ons in het bijzonder de z.g. geschriften van Jonathan, waarin de geschiedenis van Bram, van den heiligen vader Ben, van Boetha, van Sjoerd (Zoroaster), van Mozes en van Yes (Jezus).

Was door de besproken compromitteerende feiten het auteurschap van C. L. reeds bewezen te achten, de inhoud der geschriften van Jonathan versterkt dat bewijs in hooge mate en geeft ons ook het overtuigend bewijs, dat niemand anders dan C. L. het O. L. B. geschreven heeft. De opstellen bevinden zich thans in het bezit van een kleinzoon van C. L. n.l. de netschriften. Beckering-Vinckers, of liever zijn medewerker Berk, heeft in 1877 nog kennis kunnen maken met de kladschriften. Dr. de Jong kent alleen de netschriften en noemt ze Jonathan II, ter onderscheiding van de kladschriften of Jonathan I (blz. 322 v.v.). Wij moeten in dezen af gaan op de mededeelingen van Berk en Dr. de Jong. De Jong concludeert en toont ook door een voorbeeld aan, dat de geschriften van Jonathan een doorgaande, algemeene afhankelijkheid van Volney „Les ruines” vertoonen. Wij herinneren ons dat C. L. twee uitgaven van dit boek bezat. Hij wist dus dit boek als bron voor de door hem geschreven opstellen van Jonathan te gebruiken en het staat ook vast, — Dr. de J. en voor hem Berk, — hebben dit aangetoond, dat de auteur van het O. L. B. uit Volney heeft geput.

Dat Verwijs met dit niet alledaagsche werk bekend was, is

niet gebleken. Meer behoeft er feitelijk niet van gezegd te worden.

Dr. de Jong geeft op blz. 322 v.v. een fragment uit het Boeddha-opstel van C. L., voorkomende in Jonathan II, dat, gelegd naast de Boeddha-episode van het O. L. B. (blz. 187 v.v.), uit een literair oogpunt bezien, naar onze meening daarvoor niet onder doet. Dr. de Jong helpt ons het bewijs te versterken, door te constateeren (blz. 338), dat de schrijver van het O. L. B. gebruik heeft gemaakt van de eerste redactie van C. Over de Linden's geschriften van Jonathan, althans van het opstel, genaamd Boeddha. Zonder aan deze conclusie eenig geweld aan te doen, formuleeren wij die liever aldus: in het O. L. B. vindt men iets, dat afkomstig is uit den geestelijken inventaris van C. L. Men kan dat op één lijn stellen met een belangrijk overtuigingstuk in een strafzaak, b.v. de pet van den verdachte, achter gelaten in het huis, dat geplunderd werd. Zeker, een kameraad van den verdachte, kan de pet geleend hebben. Hij kan de inbreker geweest zijn. Maar, wanneer de verdachte dit niet aannemelijk maakt en geen alibi kan bewijzen, dan zal de rechter hem, ondanks zijn ontkentenis, veroordeelen. Er behoeft dan tenminste niet veel meer bij te komen om het bewijs te voltooien. Veel minder dan wij reeds tegen C. L. konden aanvoeren.

Dr. de Jong tracht er zich uit te redden, door aan te nemen, dat Eelco Verwijs bij het schrijven van het O. L. B. gebruik gemaakt heeft van de eerste redactie van Over de Linden's „Geschriften van Jonathan”, althans van het opstel, genaamd Boeddha. Eelco moet dan de pet van Cornelis geleend hebben, maar daar de Jong dit niet aannemelijk kan maken, zullen wij dit middel van verweer gerust mogen passeeren. Wij weten immers reeds, dat Verwijs en C. L. eerst in October 1867 met elkaar in aanraking kwamen, nadat het O. L. B. uit het duister in het licht was gekomen.

Wij raken hier een der zwakste plekken in de Verwijs-hypothese. Verwijs moet, indien hij het O. L. B. geschreven heeft, zijn grootste slachtoffer, Cornelis over de Linden, van nabij bestudeerd hebben. De familie-kroniek der Over de Linden's, de Boeddha-episode in het O. L. B. en nog vele andere bijzonderheden, die verband houden met den persoon van C. L. kunnen slechts gecreëerd zijn door iemand, die C.

L., zijn onuitgegeven opstellen en zijn familie-traditie van haver tot gort gekend heeft. In het heele boek van Dr. de Jong is niets te vinden, dat er op wijst dat Eelco zoodanige kennis bezat. Veel sterker, het eerst in October 1867 met elkaar in aanraking komen, maakt zoo goed als zeker, dat Verwijs die kennis niet bezat. Zijn vriend Haversmidt, die slechts kort in Den Helder gestaan heeft, kan in dezen niet de bemiddelaar geweest zijn. Hij verklaarde uitdrukkelijk, (de J. blz. 345), dat hij nooit het genoegen had, op welke manier ook, met de familie O. de Linden en met de onder haar berustende schriftuur kennis te maken. Dr. de Jong aanvaardt die verklaring terecht als waar en wij waardeeren dat, maar voor zijn hypothese is het een dooddooener.

Resumeeren wij in gedachten de door ons gesignaleerde aanwijzingen, dan krijgen wij een stel redengevende feiten en omstandigheden, als bedoeld in artikel 359 van het tegenwoordige Wetboek van Strafvordering, dat naar ons recht ruim voldoende is om daarop de beslissing te doen steunen, dat Cornelis over de Linden, en niemand anders, de schrijver was van het O. L. B. Deze feiten en omstandigheden zijn wel niet op formeel wettige wijze bewezen, maar, daar de aangehaalde schriftelijke bescheiden nog aanwezig zijn, zou dit met het meerendeel, ook thans nog, gemakkelijk kunnen geschieden; wanneer de door ons aangehaalde deskundigen hunne verklaringen onder eede wilden herhalen. De getuigen zijn reeds overleden, maar het lijdt geen twijfel, dat zij gaarne met eede zouden hebben bekrachtigd, wat zij in het openbaar, in brochures en ingezonden stukken hebben verklaard.

Er zou, ter versterking der overtuiging, nog meer bewijs zijn aan te voeren. C. L. was een zeeman, had als scheepstimmerman een lange reis om de Kaap naar China gemaakt en verkeerde te Nieuwediep in de kringen van de marine.

Wie proeft in het O. L. B. niet de atmosfeer van de zee en herkent niet de gedachten van den schepeling, die verre reizen deed, de naaste omgeving van Nieuwediep. Het eiland Texel, de Vliestroom, Medemblik, tochten van zeelieden naar vreemde landen zijn schering en inslag in het O. L. B. Wetten voor stuurlieden en buitenvaarders (blz. 41 O. L. B.) ontbreken evenmin als de termen. „Skolt by nacht” en „Adelbrost”.

Belangrijk is ook dat de Friesche taalkenner J. J. Hof heeft

kunnen aantoonen, dat in de taal van het O. L. B. verschillende moderne Noord-Hollandsche zegswijzen en uitdrukkingen voorkomen. Dit leidde hem tot de opvatting, dat het O. L. B. door een Noord-Hollander geschreven is. C. L. was een Noord-Hollander. Verwijs niet.

Het standschrift waarin het O. L. B. geschreven is, werd door den auteur ontworpen door het te teekenen in met den passer getrokken cirkels. Het is passer- en teekenwerk. C. L. de scheepsbouwmeester, was ook teekenmeester en de passer als het ware zijn attriboot. Wie er aan twijfelt kan hem tegenover blz. 285 bij Dr. de Jong afgebeeld zien; zittende aan een tafeltje, met een passer in de hand!

Van de bezwaren, die aangevoerd zijn tegen de opvatting, dat C. L. de auteur was, zijn reeds enkele besproken. Een dikwijls geuite bedenking is, dat het O. L. B. kennelijk het karakter vertoont van een grappige mystificatie en dat men zich bij C. L. moeilijk een motief kan denken voor het schrijven van een dergelijke literaire grap. Het zijn vooral de dulle etymologiën de dwaze naamsafleidingen geweest, die tot voormelde, o.i. onjuiste opvatting van den inhoud van het O. L. B. hebben geleid. Ieder die van het O. L. B. heeft gehoord, komt terstond aan met het daarin voorkomende verhaal dat Teunis, een neef van den ouden zeekoning Sterik, later als Neptunus tot god is verheven en allicht weet hij ook dat het O. L. B. (p. 121) „Medea mei lakkja” noemt als naam van een kreek en die in verband brengt met de uiting van een spotter uit Stavoren, die zei „Medea mei lakkja”, d.i. Medea mag lachen. Kennelijk een toespeling op de in de middeleeuwen bekende rivier „Medemelaca”, waaruit de naam Medemblik ontstaan is.

Zin voor humor is zeker niet voldoende om dezen karaktertrek van het O. L. B. behoorlijk te verklaren. Het geldt immers een verschijnsel, dat zich hier min of meer als laatste uitlooper voor doet, en reeds in allerlei geschriften van ouderen datum kan worden waargenomen. De kronieken, b.v. die van Occo Scharlensis, wemelen van dergelijke etymologiën. Zelfs ernstige schrijvers als Winsemius deden er aan mee. (Vgl. de J. blz. 273). Prof. J. W. Muller¹⁾ merkte reeds op, dat mannen als Becanus en Schrieckius, tienmaal zoo geleerd als C. L., op hetzelfde peil van wetenschap stonden, wat hunne

¹⁾ Over historische en literaire namaak. Tijdspiegel, 1912.

etymologiën betreft. Zeggen de etymologiën uit het O. L. B. nu, dat de auteur een loopje met zijn lezers heeft willen nemen, dat hij boven de kronieken stond en ze bespottelijk heeft willen maken? Die conclusie is toch wel voorbarig. Vooral nu het O. L. B. meer heeft van een oude familie-sage, van een godsdienstige mythe, dan van een poging om een serieuze geschiedenis van den Frieschen stam te schrijven. De auteur heeft het voorbeeld van zijn bronnen gevolgd. Het is best mogelijk, dat hij soms bij het schrijven in humoristische stemming verkeerde, maar als symptoon van satirieke bedoelingen, kan ik die in ons oog zonderlinge, maar in oudere literatuur zoo veelvuldig voorkomende naamsafleidingen niet accepteren. Reeds in de oude sage van Koning Karel en Radbod leest men¹⁾:

da spreek di koningh Kaerl: ha, ha, dat land is mijn, ende hlackade (lachte); al deerom haet (heet) syn oerd Hachense;

dae spreek Radboed: o wach! deerom heet syn oerd Wachense!

De auteur van het O.L.B. was goed thuis in de oude Friesche wetten, die deze sage overleverden. Doch, hoe men het verschijnsel ook wil verklaren, een argument tegen de door ons verdedigde opvatting, is er niet uit te putten, want uit de onuitgegeven opstellen van C. L. blijkt zonneklaar, dat hij, evenals Occo, Winsemius, de Grave, Schriekijs en hoe zijn voorgangers heeten mogen, belust was op dergelijke etymologiën, en dat bij deze opstellen alle gedachte aan karikatuur of satire, uitgesloten is te achten. In de reeds aangehaalde geschriften van Jonathan is Zoroaster gelijk aan Sjoerd. In het Boeddha verhaal (deJ. blz. 323) staat „De bouwlieden noemden den knaap in hunne taal Butha of Boetha, dat boeten zeggen wil, omdat hij voor de misstap van zijne moeder moest boeten.”

De onderwijzer Berk te den Helder, die ten behoeve van Prof. Beckering Vinckers in 1876 gesnuffeld heeft in de door C. L. nagelaten papieren, vond daaronder een drietal bladzijden, die kennelijk inhielden een vervolg op het O.L.B., n.l. de geschiedenis der Friezen in betrekking tot de Franken. Hierin stond o. a. dat koning Clovis dien naam gekregen had, omdat hij vocht met een heirbijl, om daarmede den mannen de koppen te kloven. Hier zien wij C. L. als „de laatste der

¹⁾ Richthofen, Rechtsquellen S. 439.

groote etymologen” nog lustig aan het werk. Waarom zouden wij hem de eer betwisten, dat hij de schepper is geweest van „neef Teunis-Neptunus?” Indien de onuitgegeven opstellen van C. L. ter beschikking stonden, zouden daar nog heel wat frappante staaltjes van naamsafleidingen à la Oera-Linda-Boek uit te halen zijn. Zie de brochure van B. V. blz. 50 v.v. Als het O.L.B. geen schalksche parodie is, wat kan het dan zijn? Nu de geleerde, Dr. Ottema, die het boek voor zeer oud hield, er zoo erg ingelopen is, wekt deze omstandigheid haast onweerstaanbaar de gedachte op, dat het ook werkelijk de bedoeling van den auteur geweest is om een dergelijk effect te bereiken, d. i. een frisiomane, of dilettantische geleerde bespottelijk te maken. Van die suggestie moet men zich totaal los maken. Dit gevolg is niet gewild. Wel is het de bedoeling geweest, dat het O. L. B. voor een oud handschrift aangezien zou worden. Waarom zou de auteur er anders door het letterschrift, de tint van het papier en de taal, een oud cachet aan gegeven hebben? Hij is naïef en pedant genoeg geweest om te veronderstellen, dat men zijn maakwerk, zijn falsificatie voor een oud geschrift zou verslijten. C. L. wilde, blijkens zijn merkwaardigen brief van 17 October 1872, aan den gedeputeerde van Loon,¹⁾ zich de eer gunnen van een oeroud geslacht af te stammen. Dit was een der motieven voor het schrijven van het O.L.B. Hij is boos, dat men het O.L.B. niet voor oud wil houden en zegt spijtig: „volgens mijn eenvoudige mening, willen de meesten het tot leugen maken, omdat zij liever de naam willen hebben, dat zij van Apen afstammen en hunne beschaving van roof- en moordzuchtige Grieken en Romeinen hebben verkregen, dan dat zij de Friezen de eer zouden gunnen beschaafd te zijn geweest, eer zij door die volken zijn overheerd geworden.... Ook meen ik dat er zijn, die mij de eer niet gunnen, van zulk een oud geslacht af te stammen.” De frisiomanie zelf is hier aan het woord, die ook in het O.L.B. tot uiting komt en het is een misvatting, daarin een parodie op de frisiomanie te lezen.

De frisiomanie, de geslachtswaan van C. L., is reeds voldoende gedokumenteerd door Beckering, Vinckers en Dr. de Jong (bladz. 299 v.v.). Zij bestond reeds lang vóór het te voorschijn komen van het O.L.B. en kan niet een gevolg zijn

¹⁾ Tijdschrift voor boek- en bibliotheekwezen, 1908, blz. 242.

van het lezen van een door anderen geschreven O.L.B., dat hem nà 1865 in handen zou zijn gespeeld. Het is verre van uitgesloten te achten, dat de geslachtswaan bij C. L. eenigzins abnormaal was. Er is reeds gesproken van een niet volkomen normaal brein (Prof. Muller), van een „psychies defect” (d. J. blz. 365). De vreemdsoortige uitingen van dergelijke psychopathen, worden licht aangezien voor charges, voor opzettelijke, bewuste overdrijving van eigenaardigheden die bij normale dilettanten worden aangetroffen. Wanneer men dergelijke op de spits gedreven symptomen van geslachts- en stamtrots in het O.L.B. aantreft en men weet niet wie de auteur is, dan kan men zich haast niet voorstellen, dat zoo iets serieus bedoeld is. Zij passen evenwel volkomen bij C. L., zooals wij hem nu zoo langzamerhand hebben leeren kennen.

Nog andere drijfveeren dan frisiomanie en geslachtswaan hebben bij de schepping van het O.L.B. een rol gespeeld. Wij kunnen er hier niet te diep op ingaan. Carel Vosmaer, aan wiens literair onderscheidingsvermogen niet te twijfelen valt, schreef: „Wij hebben twee beweegredenen ontleed, die Over de Linden tot zijn verdichtsel en voeren: de zucht tot ouden geslachtsroem en die, om zijne denkbeelden over God en godsdiensten, wereld en maatschappij te verbreiden. Eenderde, aan beiden verwant, is de vereering van Friesland.” (Vergelijk de J. blz. 259.) Dr. G. A. Wumkes heeft dit nog eens nader uitgesponnen in een lezenswaardige brochure over „Frymitselderij en Oera-Linda-Boek”.¹⁾ Interessant is de op blz. 29 aldaar gereproduceerde achterkant van het portret van C. L., door hem, even als het hier afgebeelde portret, in 1871 vereerd aan Dr. Ottema en thans in de Provinciale Bibliotheek van Friesland. Daarop heeft hij eigenhandig — schriftproeven van C. L. zijn zeldzaam — zijn Oera-Linda-boek stamboom geschreven, beginnende met Apol en Adela!

De drang, om zijn gedachten over God en maatschappij te uiten, die in het O.L.B. zoo duidelijk naar voren komt, gaf ook het aanzien aan de geschriften van Jonathan enz.

De gedachte aan de stichting van een wereldbroederschap, op ruimer basis dan de vrijmetselarij, in den vorm van de

¹⁾ Verschenen in „It Heittelân” 1923 en ook afzonderlijk als brochure: verkrijgbaar.

door hem gefingeerde broederschap der vrije bouwlieden, kan aan C. L. niet vreemd geweest zijn. Aldus Dr. de Jong (blz. 293). Herkent men hier den schrijver van het O.L.B.?

* * *

Ter controleering van onze uitspraak, moge thans volgen eene nadere bespreking van de daarmede onvereinigbare Verwijs-hypothese van Dr. de Jong. Indien Verwijs en Verwijs alleen, zooals wordt aangenomen, de auteur van het O. L. B. is geweest, dan kan C. L. het niet hebben geschreven. Omgekeerd indien Verwijs de man niet was, dan ligt daarin een sterke bevestiging van de juistheid van onze zienswijze, want buiten C. L. en Verwijs komt, vooral na het onderzoek van Dr. de Jong niemand serieus voor het auteurschap in aanmerking. Wie het voorafgaande vergelijkt met de bewijsvoering van Dr. de J. bemerkt dra dat deze laatste een andere methode toepast, dan die welke onze wet gevolgd wil zien in zaken, waar het gaat om de hoogste belangen van den mensch: zijn eer en vrijheid. Ook hier gaat het om hooge belangen: om de eer van Dr. Eelco, wiens werk voor satanswerk wordt uitgemaakt, van wien, indien Dr. de J. gelijk heeft, moet worden aangenomen, dat hij gruwelijk heeft gelogen. Om van hetgeen hem verder in de schoenen geschoven wordt maar te zwijgen. De Jong gaat niet uit van feiten en omstandigheden, die door wettige, of in de wetenschap als deugdelijk erkende, bewijsmiddelen zijn vastgesteld. Hij gaat uit van een gissing, van een door wijlen Johan Winkler als persoonlijke meening, als persoonlijke overtuiging voorgedragen opvatting. Reeds in 1921 heeft de Jong de stelling geponeerd: „Bij het onderzoek naar de schrijver van het z.g. O. L. B. moeten de verklaringen van Johan Winkler, inzonderheid in zooverre zij Dr. Eelco Verwijs betreffen, tot basis genomen worden”. Zoo loopt het eerste hoofdstuk van het hier besproken boek dan ook over de hypothese van Johan Winkler, gedeponneerd in het bekende kistje, na zijn dood, mede in onze tegenwoordigheid, geopend. Voor de constructie van het bewijs, dat Verwijs de auteur is kan de wetenschappelijke onderzoeker, kan de rechter van de verklaringen van Winkler slechts gebruiken, wat deze als getuige zelf heeft waargenomen en ondervonden en dat is bitter weinig. Hij zag, dat W. Eekhoff, de bekende archivaris van Leeuwarden, den spotlust opwekte van Verwijs, zijn medebestuurder van het Friesch Genoot-

schap. Eekhoff hield vast aan den ouderwetschen titel „archivarius”. Verwijs sprak daarom van Eekhoff als „de laatste der archivariussen” en noemde hem ook „Wopke de profeet”. Een waarlijk schrale motiveering van de hypothese, de zeepbel-hypothese, dat Verwijs en Ds. François Haversmidt, geholpen door C. L., het O. L. B. in elkaar zouden hebben gezet. De Jong ziet dat ook wel in, doch tracht zijn lezers al dadelijk in de door hem gewilde s t e m m i n g te brengen door het betoog, dat aan de beschouwingen van Winkler groote subjectieve waarde moet worden toegekend. In een roman zou het betoog ongetwijfeld op zijn plaats zijn en wij kunnen begrijpen, dat de Jong, zooals hij in zijn inleiding zegt, er wel eens aan gedacht heeft zijn werk maar als een wetenschappelijke detective-roman aan te kondigen.

Het eerste hoofdstuk is boeiend van stijl, haast meeslepend. Wij lezen — wie wordt er niet door ontroerd — dat Winkler, „toen hij oud was geworden, de behoefte gevoeld heeft eene verklaring af te leggen, bij wijze van testament.... bij alles, wat het verder zijn mag of niet, is Winkler's testament in elk geval een hyper-subjectieve en door de plechtige inbewaargeving van het kistje, een symbolische verlossingsdaad. Er bestond bij den mensch Winkler een diepe, een levende, een heilige, haast religieuze overtuiging, dat alles wat Beckering Vinckers in schijnbare strenge bewijsvoering, met overdaad van bewijsmateriaal betoogd had, op drijfzand rustte.... Het gaat om een stuk leven, om het pond vleesch, dat deze zaak van den ouden man gevergd had.” Aldus Dr. de Jong.

Met dit betoog is alleen aangetoond, dat Winkler zelf meende wat hij vertelde, dat hij volmaakt te goeder trouw was, iets waar niemand aan twijfelt. Maar wat geeft dat alles, nu volkomen vast staat, dat die meening absoluut onjuist is. Nu bewezen is — de Jong neemt dat zelf aan — dat C. L. niet de handlanger van Verwijs en Haverschmidt geweest kan zijn. Nu volmaakt aannemelijk gemaakt is, dat ook François Haverschmidt part noch deel aan het O. L. B. gehad heeft? Waarom zouden wij aan de meening van Winkler, die in haar geheel genomen, verworpen moet worden, eenige waarde kunnen toekennen voor zoover deze Verwijs betreft? Te meer nu Winkler ook al eens van geloof is veranderd. Toen hij in de kracht van zijn leven was, ging

hij mee met Beckering Vinckers. Naar ons inzicht blijkt hier al aanstonds, dat er in de door de Jong toegepaste methode van bewijsvoering iets is wat niet deugt en dat hij begint met een vooropgezette meening. De Jong gaat niet uit van de lotgevallen van het O. L. B., van de correspondentie van Verwijs, van diens uitlatingen en rapporten, uitgebracht aan Gedeputeerde Staten van Friesland en aan het Friesch Genootschap. Al die dingen komen eerst aan de orde in het laatste gedeelte van het boek, nadat de beslissing is gevallen en aldus geformuleerd: „Na alles, wat wij aangevoerd hebben, mogen wij het zonder aanmatiging voor bewezen houden, dat de schrijver van het befaamde O. L. B. niemand anders is en kan zijn dan Dr. Eelco Verwijs”. Van belang is, dat Dr. de Jong er op laat volgen: „S t a a n d e o p o n s v e r z e k e r d s t a n d p u n t moeten wij nu een kritise houding aannemen tegenover enz.”. Inderdaad wordt bij de nu volgende bespreking der door ons vooropgestelde feiten als absoluut vaststaande aangenomen, dat Verwijs het O.L.B. geschreven heeft. Wat met deze opvatting strijdt, wordt niet aanvaard. Wanneer de onderwijzer Sipkens, een voor zoover bekend, betrouwbare getuige, die veel bij C. L. aan huis kwam, verklaart, dat hij reeds in 1860 het O.L.B. gezien heeft in het bezit van C. L., dan begrijpt Dr. de J. dat dit, indien juist, een dooddoener is voor zijn hypothese. Verwijs kan immers het boek niet vóór 1862 geschreven hebben. De oplossing ligt nu voor de hand. Sipkens liegt (p. 303)! Ook de correspondentie enz. van Verwijs wordt bezien van uit voormeld standpunt en niet onbevangeu beoordeeld. Dit in het algemeen om een indruk te geven van het systeem dat door Dr. de Jong gevolgd is bij zijne uiteenzetting.

Wij gaan over tot de verdere argumenten door de Jong aangevoerd. Tijd en ruimte ontbreken om den schrijver op den voet te volgen. Wij dienen ons te bepalen tot het nemen van steekproeven. Hij heeft zich voorgesteld in zijn boek het bewijs te leveren: „dat het Oera-Linda-Boek, naar de schijn een stam- en familiechroniek, waarvan de oudste gedeelten zouden dagtekenen uit de 6e eeuw vóór Christus' geboorte, in zijn gehele opzet, en in al zijn delen, is een parodie op het door frisiomanie beheerschte dilettantisme van de Friesche taal-, geschied- en oudheidkundige wetenschap,

zooals die beoefend werd in de kringen van het Friesch Genootschap, omstreeks het midden van de 19e eeuw. In de 284 aan het bewijs van deze stelling gewijde bladzijden is geen enkel voor Verwijs onmiskenbaar compromitterend feit te ontdekken: geen leugen, geen bezit van het boek, vóórdat C. L. er mee voor den dag kwam, geen handschrift-papier, geen geschrift, waarvan de inhoud na verwant is aan die van het O.L.B. Niets van dat al. Een uitzondering dient alleen gemaakt te worden ten aanzien van hetgeen Dr. de J. op blz. 193 v.v. aanvoert in verband met de in cursief-schrift geschreven letters, voorkomende op p. 46 van het O.L.B., gereproduceerd na p. 194 in het boek van Dr. d. J. Hij neemt aan, dat die letters en de cijfers op p. 47 van het O.L.B., gereproduceerd vóór p. 187, het pennewerk zijn van H. Eilers, amanuensis aan het Provinciaal archief te Leeuwarden, een ondergeschikte van Eelco Verwijs. Ware dit zoo, dan zou dat voor Verwijs stellig zeer compromitterend zijn. Wij kunnen evenwel de autoriteit van Dr. de Jong als schrift-expert niet erkennen. Zelfs voor een van Ledden Hulsebosch en een Dr. Hesselink zal het moeilijk zijn een vaste conclusie te formuleren, nu de geincrimineerde letters en cijfers een luttel getal vormen. Inktproeven zijn niet genomen. Van vergelijking met het schrift van C. L. of dien mogelijke technische medewerkers voor enkele onderdeelen, zijn klerk of zijn vriend Stadermann, blijkt niets. In het door Dr. de Jong gereproduceerde schrift van Eilers, vonden wij geen enkele letter, die geheel overeenkomt met de letters in het O.L.B., wel viel op, dat de 4 voorkomende in den eersten regel van de schriftproef van Eilers, anders gevormd is dan de gereproduceerde cijfers 4 op blz. 46 en 47 van het O.L.B.

De geheele Eilers-episode is overigens opgebouwd uit veronderstellingen. Verwijs speelt er een buitengewoon leelijke rol in, niet in overeenstemming met hetgeen wij van diens karakter weten en zelfs Dr. de Jong heeft moeite een aannemelijke voorstelling van den gang van zaken te bedenken. Hij veronderstelt terecht, dat Verwijs geen tijd zou gehad hebben om zijn in gewoon schrift geschreven copie over te schrijven in het lastige standschrift van het O.L.B. Daarvoor zou hij de hulp van Eilers noodig hebben gehad, maar die mocht niet begrijpen waar het om ging. Een „smoesje” was noodig. Verwijs zou b.v. gezegd hebben dat hij copie genomen

had — in gewoon schrift dan zeker — van een zeer oud handschrift in vreemden lettervorm; dat de eigenaar copie wenschte, geheel gelijkvormig met het oorspronkelijke met verzoek voor de uitvoering te willen zorgdragen. Maar er bestond geen origineel m.s. in vreemden lettervorm! Eilers kon dat dus moeilijk facsimileeren. Hij zou de in gewoon schrift geschreven copie van Verwijs hebben moeten overschrijven in het vreemde schrift met behulp van een sleutel. Zelfs Eilers zou de zaak spoedig gewantrouwd hebben. Vooral later. Zou Verwijs zich afhankelijk stellen van het stilzwijgen van zijn amanuensis? En waarom zou Eilers later gezwegen hebben? Wat Dr. de Jong omtrent dit laatste punt te verstaan geeft (p. 197) zijn gissingen en insinuaties. Nu de andere argumenten. Van drie kanten heeft de schrijver de waarheid trachten te benaderen. Zoo zijn als uitgangspunten gekozen: 1e. de Friezen en de Friesche wetenschap; 2e. de persoon van Verwijs; 3e. het Oera-Linda-boek.

De beschouwingen over en kritiek op de Friesche wetenschap en hare vertegenwoordigers omstreeks de eerste helft en het midden der vorige eeuw, zijn ongetwijfeld van belang voor de kennis van de geestelijke cultuur van Friesland. Het kan geen kwaad, dat het chauvinisme in de wetenschap weer eens aan de kaak gesteld wordt. Weer eens, want het O.L.B. heeft door zijn gevolgen reeds afschrikkend gewerkt en de kritiek der Friesche geschiedschrijving van Bolhuis van Zeeburgh (1873), is stellig nog niet vergeten. Toch valt het te betreuren, dat deze beschouwingen zijn opgehangen aan den kapstok van het O.L.B. en dat Dr. de Jong zich niet bepaald heeft tot den wetenschappelijken kring, zooals die was samengesteld op het oogenblik, waarop Verwijs er binnentrad. Eenerzijds is de Friesche wetenschap nu bezien van een te beperkt standpunt, anderzijds zijn taalgeleerden als de Haan Hettema besproken, die in 1862 niet meer behoorden tot den kring van Verwijs. De uitvoerige kritiek op het werk van de Haan Hettema, zal wel juist zijn, maar wij weten niet of Verwijs diens geschriften heeft bestudeerd, gelijk de Jong als vanzelfsprekend suggereert, al zal hij wel eens een artikel van Hettema gelezen hebben. Doordat de Jong alleen naar symptomen van chauvinisme en dilettantisme zocht en soms overdrijft, kreeg zijn schets van den kring van het Friesch Genootschap wel iets van een karikatuur.

Speciaal overdreven lijkt de bewering, dat de kring van het Friesch Genootschap, in den tijd waarin Verwijs lid was van het bestuur en op dit punt komt het aan, in het algemeen genomen, vijftig jaar ten achter was bij de wetenschap in Holland. Wat zou men dan moeten zeggen van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap, dat na uitschrijving van een prijsvraag, het door Mr. Jacob Dirks, den voorzitter van het Friesch Genootschap, ingezonden antwoord met den gouden eere-prijs bekroonde en dit antwoord in 1846 uitgaf onder den titel van „Geschiedkundig onderzoek van den Koophandel der Friezen?” Tot de verschijning, in 1908, van de dissertatie van Dr. Poelman,¹⁾ was het werk van Dirks voor heel Nederland het standaardwerk over de handelsgeschiedenis. Men moet geschriften nu eenmaal beoordeelen naar den tijd, waarin zij geschreven zijn. En wat te denken van de Koninklijke Academie, die Dirks onder hare leden deed opnemen, in wier vergaderingen hij maandelijks voeling hield met het puik der Nederlandsche geleerden? Over de verdiensten van Dirks als numismaat — en de numismatiek was zijn fort — zwijgt de Jong ten eenenmale. En wie was destijds secretaris van het Friesch Genootschap? Niemand minder dan Mr. Izaak Telting het latere lid van den Hoogen Raad. Een der meest bekwame rechts-historici, die Nederland heeft opgeleverd. In dezen tijd, in 1866, gaf het Friesch Genootschap dan ook uit „De lex Frisionum”, toegelicht door von Richthofen, gevolgd door een verhandeling van Prof. Lintelo de Geer. Een nog steeds bruikbare uitgave. Wij herinneren er hieraan, dat het Friesch Genootschap, zijn bestuur als orgaan genomen, niet de dupe van het O. L. B. is geworden. Het heeft de zaak op voorstel van Verwijs, die naar Leiden verhuisde, in handen gesteld van Johan Winkler en zich met diens afwijzend rapport vereenigd. Merkwaardigerwijs stemt de conclusie, waarmede Winkler eindigde, bijna woordelijk overeen met een door ons gepubliceerden brief van Verwijs, aan Winkler gericht en aanwezig in het kistje. Toch zou Verwijs, volgens Dr. de Jong, de auteur van het O. L. B. geweest zijn, de bedoeling gehad hebben, de kringen van het Friesch Genootschap er in te laten loopen!

Als tweede punt van uitgang werd, zooals vermeld is, de persoon van Verwijs gekozen. De drie aan hem gewijde hoofdstuk-

¹⁾ Geschiedenis van den handel van Noord-Nederland, V.

ken zijn uitnemend geschreven, het resultaat van grondige studie en grooten speurzin. De vraag is, of Verwijs, zooals hij hier geschetst wordt in zijn werkelijke gedaante, gelijkt op Verwijs, zooals Dr. de Jong hem verderop gecreëerd heeft in den rol van auteur van het O. L. B. Als auteur van het O. L. B. zou hij de heele Friesche wetenschap uit het midden der 19e eeuw, zoowel van de taalkundigen, als van de historici en oudheidkundigen, onder de knie gehad moeten hebben, geheel vertrouwd geweest moeten zijn met den inhoud van de kroniek van Occo Scharlensis, het werk van Hamconius en dergelijke bronnen. Hij moet een uitgebreide kennis van de Friesche taal gehad hebben en zelfs met de lokale eigenaardigheden van het tegenwoordige Noord-Hollandsche dialect moet hij vertrouwd geweest zijn. Welk een geleerde en wat een bescheidenheid, om deze kennis slechts aan te wenden voor het schrijven van een anoniem werk, waarvan de groote beteekenis eerst na zestig jaren is beseft, door Dr. de Jong! Heeft de Jong gelijk, dan moeten wij in zijn schets althans eenig blijk vinden van kritische stemming ten opzichte van het dilettantisme en chauvinisme (frisiomanie), want Dr. de Jong wil bewijzen, dat het O. L. B. door Verwijs geschreven is als een parodie op het door frisiomanie beheerschte dilettantisme. Nu treft al aanstonds, dat Verwijs van geboorte een Overijselaar was, die eerst in 1858 zijn intree deed in Friesland, als leeraar in de nieuwe talen aan het gymnasium te Franeker. In 1862 verhuisde hij, na de benoeming tot archivaris-bibliothecaris van Friesland, naar Leeuwarden en reeds in de eerste helft van 1867 komt Cornelis over de Linden met het O. L. B. voor den dag. De gedachte om een parodie op de Friesche wetenschap te schrijven kan te Franeker kwalijk bij Verwijs zijn opgekomen. Hij schreef daar het tweede en derde deel van zijn „Bloemlezing uit de Middel-Nederlandsche Poëzie” en had ook als leeraar niets met de Friesche wetenschap te maken. Er blijven voor de conceptie en uitvoering van de O. L. B.-parodie dus maar enkele jaren over. Van kritiek op chauvinisme en dilettantisme in de Friesche wetenschap, blijkt niets. Men late zich niet van de wijs brengen door de beoordeelingen van de Friesche Volksalmanak en nog een paar geschriften in „De Gids” of de circulaire door Verwijs in 1864 gericht aan zijne medeleden van de Taalkundige Afdeeling van het Friesch Genootschap. Er is in de Gids, behalve bespreking van de moderne Friesche

literatuur, eenige spot over levensschetsen van z.g. verdienstelijke Friezen uit den lateren tijd, dichters als Fenna Mastenbroek en Francijntje de Boer. Geen afbrekende kritiek op historisch of taalkundig wetenschappelijk werk. In de circulaire zou men het moeten vinden. Zij behelst evenwel slechts een verwijt over „verregaande luiheid”. Van kennis der oude kronieken en een stemming, die Bolhuis van Zeeburgh in 1873 zijn *Kritiek op de Friesche Geschiedschrijving* deed uitgeven, hebben wij in de levensschets van Verwijs geen blijken aangetroffen. Het valt dan ook moeilijk om met Dr. de Jong het O. L. B. op te vatten als een werk van Verwijs, als een kritiek, in parodie-vorm, op de Friesche wetenschap. Een kritiek van ruimer strekking zelfs, dan het eerst later verschenen boek van B. v. Zeeburgh. Een kritiek, waarvoor heel wat meer kennis van de bronnen der Friesche wetenschap noodig zou zijn, dan die, waarover Zeeburgh beschikte. Men leze maar eens wat Dr. de Jong er al niet bijhaalt. Verwijs moet in de jaren 1862—1865, waarin hij het O. L. B. zou geschreven hebben, al bijzonder hard gestudeerd hebben in de Friesche bronnen en de geschriften der geparodieerde vertegenwoordigers der Friesche wetenschap. Als niet-Fries kwam hij immers op een hem vreemd terrein. Wat zien wij echter? Een Verwijs, die Leeuwarden beschouwde als een doorgangplaats, een étape op den weg naar Holland. Een Verwijs, die na de afwerking van zijn „Bloemlezing”, in 1863 met Prof. de Vries de uitgave van Maerlant's *Spiegel*, Historiaal ondernam. Een zeer uitvoerig werk (de Jong pag. 81). In 1862 begon hij de uitgave der Nederlandsche klassieken, waarvan in de jaren 1863—1867 telkens een gedeelte verscheen. Dan is in de Leeuwarder periode nog te stellen het grootste gedeelte van de arbeid, verbonden aan de kritische bewerking van „Die Rose van Hein van Aken”, verschenen in 1868. Wij begrijpen nu dat Winkler, Colmjon en Dijkstra geen ongelijk hadden met hunne veronderstelling, dat Verwijs geen speciale kennis had van de Friesche taal. Daarmede is niet gezegd, dat Verwijs er geheel onbekend mee was. Als taalkenner oriënteerde hij zich snel, ook in Friesch. Eerlijkheidshalve willen wij zelfs constateren; dat Dr. de Jong, die het niet heeft kunnen aantonen, terecht (pag. 98) vermoedde, dat Verwijs belang stelde in de door Von Richthofen uitgegeven en in de oude landstaal overgeleverde rechtbronnen. Dat dit ook het geval was met

de door de Haan Hettema bewerkte uitgaven, is echter minder waarschijnlijk. Het voormelde bleek ons toevallig uit een den 20sten Mei 1863 door Mr. C. W. A. Buma, bibliothecaris van het Fr. Gen., aan mijn vader, destijds rechter te Sneek, gericht schrijven. Een aardige bijdrage tot de kennis van het wetenschappelijk peil van het Friesch Genootschap in die dagen.

„Wij hebben hier — schrijft Buma — voor een maand of drie een genootschap opgericht (n.l. Telting, Verwijs, Sloterdijk (Jan), v. Kleffens, A. Bloembergen, W. Rengers en ik), dat zich met de Friesche wetten enz. wil bekend maken. Wij behandelen de *Lex Frisionum*, 17 Keuren en de G. Japiks. Wij hebben 's winters alle 2- en zomers alle 4 weken vergadering, die van 6—10 duren, daarop souperen enz. Het is tot nog toe heel aangenaam geweest, wij hebben altijd goed er voor gewerkt. Verwijs is onze specialiteit in de taal evenals Telting het voor het regt is.... Eekhoff laat op 't Friesch Genootschap nogal eens een brief van zijn vriend *de Freiherr von Richthofen*, bij wien hij 't voorvorige jaar op zijn slot in Silezië veel gastvrijheid genoten heeft, door Telting als secretaris, voorlezen. Het is een pedante kerel, overigens zeer geschikt.”

In Februari 1864 bestond dit „genootschap” nog, blijkens een brief van Mr. L. W. van Kleffens, die nu spreekt van onze onderafdeeling van het friesch genootschap.¹⁾ Dat Verwijs bekend was met het moderne Noord-Hollandsche dialect, gelijk Dr. de Jong aanneemt, lijkt geheel uitgesloten. Zeker, de vader was afkomstig uit Hoorn, doch had Noord-Holland reeds lang verlaten, toen Verwijs te Deventer geboren werd en reeds op diens 14de jaar is de vader overleden.

¹⁾ Reeds in 1857 had het Friesch Gen. op voorstel van Mr. I. Telting, na levendige discussie, ingesteld een commissie voor de regtsgeschiedenis van Friesland.” De nieuwe onderafdeeling was er blijkbaar een voortzetting van. Mr. Ph. van Blom vertelt in zijn levensbericht van Telting (Ned. Mpij. v. Letterkunde 1896), dat de leden van genoemde commissie zich het Jonge Friesland noemden. Het voornaamste werk van Mr. I. Telting was zijn *Schets van het Oud-Friesch privaatrecht*, verschenen in Themis 1867—1882. De Duitsche rechtshistoricus Prof. R. Schröder heeft er op aangedrongen, dat dit ook voor Duitschland belangrijk werk afzonderlijk zou worden uitgegeven. Zeker niet omdat de wetenschap van Telting vijftig jaar ten achter was!

Uit een brief van Verwijs aan het schoolhoofd Jansen te Harlingen, die hem in Juni 1867 de eerste facsimile's van het O. L. B. zond, heeft de Jong afgeleid, dat Verwijs terstond zag, dat in het O. L. B. West-Friesche (Noord-Hollandsche) woorden voorkwamen (pag. 373 en 376). Die opvatting kan ik niet deelen. Verwijs schrijft: „De stukken zijn uit West-Friesland, doch uit een tijd, toen het Friesch er nog bijna (naar mijn idee) even onverbasterd was, als in het eigenlijke Friesland”. Jansen heeft hem medegedeeld, dat de facsimile's betrekking hadden op een m.s., dat reeds lang behoord had aan de familie van den tegenwoordigen eigenaar, een inwoner van Den Helder. Zoo kon Verwijs schrijven, dat de stukken uit West-Friesland afkomstig zijn. Dat hij er geen West-Friesch dialect in bespeurde, blijkt uit zijn vermoeden, dat het Friesch van het O. L. B. nog bijna even onverbasterd — dus vrij van dialect — was, als vroeger in Friesland.

Verwijs heeft in voormelde periode ook wel iets geschreven, dat verband hield met Friesland, maar bij zijn Middel-Nederlandsch werk, zinkt dat in het niet. Een boekje over „De abdij van Corvei en de kerk van Leeuwarden”, verschenen in 1864, waarin treft de hoffelijke toon tegen vertegenwoordigers der Friesche wetenschap als Eekhoff en Dirks. Voorts „De oorlogen van Hertog Albrecht van Beieren met de Friezen”, voornamelijk uit niet-Friesche bronnen geput, n.l. de rekeningen van de grafelijkheid van Holland.

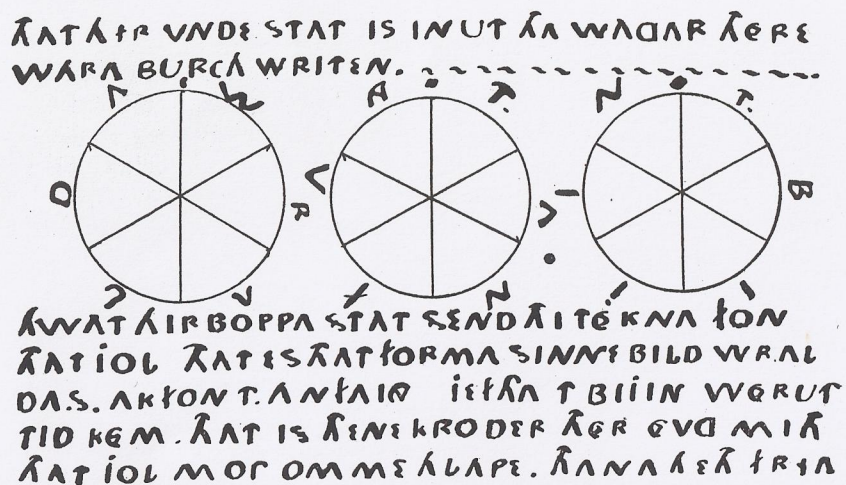
Summa summarum, het lijkt onmogelijk dat Verwijs, gezien vooral de richting en omvang van zijne studiën, in den Leeuwarder tijd, een werk als het O. L. B. heeft kunnen schrijven als parodie op de Friesche wetenschap. Als derde punt van uitgang krijgen wij nu het Oera-Linda-Boek zelf. Dr. de Jong geeft een duidelijk overzicht van den inhoud en zijn naspeuring van de bronnen, of de soort bronnen, die bij de samenstelling gebezigd zijn, is ongetwijfeld van groot belang. Wij zagen reeds, dat uit den inhoud van het O. L. B. niet met zekerheid valt af te leiden, dat het een parodie is. Ware dit het geval geweest, dan zou in die omstandigheid zeker een sterk argument gelegen zijn voor de hypothese van Dr. de Jong. Wanneer men uitgaat, van hetgeen bewezen moet worden, n.l. dat Verwijs de auteur is, dan spreekt het van zelf, dat tusschen de regels van O. L. B. van alles gelezen wordt. Dat men in taal en inhoud charges gaat zien, in den vorm van het letterschrift een poging om

runenjagers er in te laten loopen. Het verbaast ons zelfs, dat Dr. de Jong niet iets heeft weten te halen uit de bruine verf, waarmede aan het m.s. een oud aanzien is gegeven. Want in werkelijkheid steekt achter het bezigen van die verf, dezelfde bedoeling, die den auteur leidde tot ontwerpen van de vreemdsoortige letters en het bezigen van de zooveel mogelijk op oud-Friesch gelijkende taal. Hij heeft aan zijn werk het voorkomen willen geven van een oer-oud Friesch handschrift. Iets anders is er niet mee bedoeld. Te bewijzen is het tenminste niet.

Dr. de Jong heeft ons nu, nadat er zestig jaren verliepen, sedert de verschijning van het O. L. B., voor het eerst „vergund tusschen de regels te lezen” (pag. 308). Maar wat hij daar las, was de projectie van zijn eigen gedachten, van zijn eigen kritiek. In het werk van Verwijs, zal er vergeefs naar gezocht worden.

Het is ook een raadsel, dat Dr. de Jong niet gevoeld heeft, dat het O. L. B. het werk is van iemand, die anders dacht, anders aangelegd was dan Verwijs. Zijn penseelstreek is niet te herkennen in de schildering der O. L. B. tafereelen. De slechte bouw, alle gemis aan een, het geheel en de details beheerschenden stijl, het gebrek aan harmonischen vorm, spreekt bij het O. L. B. wel zeer sterk. Het is zooals Verwijs zelf, zonder een zweem van vaderlijke liefde, gezegd heeft, een samenraapsel. Niet zonder verdienste. Verre van daar, doch een werkelijk kunstenaar, een geschoolde geest, een man als Verwijs, voor wien de vorm zooveel beteekende, zou zoo iets nooit gemaakt kunnen hebben. De toon van zijn werk is ook geheel anders. Uit de studenten-poëzie van Verwijs, zijn parodistisch werk, klinkt een luchtig, spottend, sarcastisch air. Vooral luchtig en glad van stijl. Het karakter van het O. L. B. is zwaarder, ernstiger, dikwijls is het dieper van toon. De literaire kwaliteit der onuitgegeven opstellen van C. L. loopt nogal uiteen, volgens degenen, die ze gelezen hebben. Ook in het O. L. B. komen stukken voor, die literair op laag peil staan. Eindeloos geleuter over de tochten van zeelieden en de Krekalanders (Grieken). Dan weer gedeelten, die treffen door diepte van gevoel en dichterlijken stijl, o.a. het Lyda-Frya-Findagedeelte. Is C. L. hier wellicht ook geïnspireerd door werk van anderen, zooals hij het Boeddha-verhaal ontleende aan Volney? Onwaarschijnlijk is het niet. Alle bronnen van het O. L. B. zijn nog niet bekend.

Is er in den inhoud van het O. L. B. dan iets dat bepaald op Verwijs wijst? De Jong heeft de aan de verklaring der symboliek gewijde passage genoemd: ontmaskering van den schrijver. Volgens authentieke interpretatie (Leeuwarder Courant 29 Dec. '27) ziet hij daarin een zijner strekste argumenten. Voor iemand, die niet thuis is in de oudere en nieuwe literatuur over Germaansche mythologie en folklore, hetgeen met slechts een enkele het geval zal zijn, is het verrassend, bij Dr. de Jong te lezen, hoe het O. L. B. gekomen moet zijn aan het mysterieuse omschrift om het middelste der drie spakenwielen, die gegrift waren in de wanden van de Waraburgt (zie onze afbeelding). „T. anfang” staat er en om de andere wielen „Wralda” en „t bijin”.

Facsimilé van een gedeelte van blz. 45 van het O. L. B.

Onder de cirkels leest men: Hwat hyr boppa stat send thi tēkna fon that jol. That is that forma sinnebild Wralda's āk fon t. anfang jeftha 't bijin, wērut tid kēm, enz.

Het wordt nu duidelijk, dat T. anfang een etymologische verklaring is van „Tanfana”, een Germaansche godin, voorkomende in de bekende passage in Tacitus Annales, lib. I, 51, waar hij spreekt van den door Germanicus in het land der Marsi verwoesten „templum Tanfanae” (de tempel van Tanfana). De Jong heeft ook ontdekt, dat Verwijs met die lezing bekend geweest moet zijn. Diens vierde academische stelling is toch ontleend

aan een boek van Montanus: Die deutschen Volksfeste, waarvan hij een exemplaar had van het jaar 1854. Montanus zegt, sprekende van het bekende „Julfeest”: „Es ist dies das nämliche Fest das die Deutschen nach Tacitus auch das Tanfana-Fest nannten, welches unser alter ehrlicher Kluver und mit ihm der gelehrte Dreyervom Jahres-anfange, vonth' anfang ableitet. Verwijs nam het gespatieerd gedrukte niet in zijn stelling over, wel het voorafgaande, doch we kunnen met Dr. de Jong aannemen, dat het gespatieerd gedrukte hem bekend geweest is. Het is duidelijk, meent de Jong, dat „T. anfang” in het O. L. B. afkomstig is uit den inventaris van Verwijs.

Laat iemand beproeven dat te weerleggen! Het argument lijkt sterker dan het is. C. L. kan ook een Montanus tot zijn beschikking gehad hebben. Dr. de Jong heeft dingen, die minder waarschijnlijk te achten zijn, als vaststaand feit aangenomen, b.v. dat Verwijs het onuitgegeven opstel van C. L. over Boeddha leende en gebruikte bij de samenstelling van het O. L. B., zonder dat C. L. er iets van bemerkte. Wanneer wij veronderstelden, dat C. L. het exemplaar van Montanus, eigendom van Verwijs, buiten Verwijs om, b.v. door bemiddeling van Eilers, geleend had na een aanvraag aan de Provinciale bibliotheek, dan zou Dr. de Jong ons ter zake van een dergelijke redeneering niets kunnen verwijten. Het is echter volstrekt niet noodig tot dergelijke argumenten toevlucht te nemen. Niet alleen bij Montanus was de lezing Th. anfang te vinden, maar ook, gelijk hij zelf zegt, bij Kluver en Dreyer. Wie was nu „der ehrlicher Kluver?” Niemand minder dan de beroemde Leidsche geleerde Philippus Cluverius, de schrijver van Germaniae antiquae libri tres, waarvan de eerste druk reeds in 1616 te Leiden is uitgegeven. Een statige foliant, waarvan de Franeker Akademie een exemplaar bezat, thans in de Provinciale Bibliotheek te Leeuwarden. Lib. I, p. 222, zegt hij dat reeds vóór hem geleerde mannen, de naam der godin Tanfana afgeleid hebben van Th' Anfang. Met deze opvatting kan hij zich vereenigen. Wanneer men nu verder weet dat volgens een autoriteit als Karl Müllenhoff¹⁾, dit werk van Cluver is „eine hervorragende arbeit, grundlegend für die ganze folgende Zeit und im groszen und ganzen noch nicht übertroffen”,

¹⁾ Deutsche Altertumskunde, B. IV, 1920, S. 95.

dan is het zeker niet gewaagd te veronderstellen, dat de lezing „Th. anfang door meerdere schrijvers dan Dreyer en Montanus is overgenomen of besproken. De auteur van het O. L. B. behoeft waarlijk niet de Montanus van Verwijs geleend te hebben. De Jong vindt het vreemd, dat Verwijs, indien hij het O. L. B. niet schreef, aan T. anfang niet terstond gezien heeft, dat het geen oud m.s. was. Dergelijke argumentatie is altijd gevaarlijk. In 1867 waren er tien jaren verlopen sedert de promotie en in dien tijd kan een zinnetje, dat bij het bestudeeren der stellingen gelezen is, glad vergeten zijn. In de stellingen zelf komt het niet voor. Maar bovendien, met T. anfang is geenszins te bewijzen, dat het O. L. B. een product van de 19e eeuw was. De lezing was immers vóór 1616 bekend. Montanus spreekt ook over het „Juel-oder Joelfest“, het O. L. B. over „thi tēkna fon thāt jol“. Ook dat zegt weinig, want tal van werken over Duitsche en Noorsche mythologie vermelden het Jol- of Juul-rad in verband met gebruiken bij het midwinterfeest. De oude Skandinaviërs lieten het joelrad in het winter-solstitium bergopwaarts rollen om de zon op gang te helpen bij haar nieuwen omloop. Nog heden ten dage leggen onze folkloristen verband tusschen de radvormige palm-paaschkoeken, ook in ons land hier en daar in gebruik, en het Juul-rad.²⁾ C. L. die, blijkens zijne onuitgegeven geschriften, zoo ijverig studeerde in de geschiedenis der godsdiensten, kan allicht iets over dat Juul-rad en T. anfang gelezen hebben. Hamconius, een erkende bron van het O. L. B., kende reeds de „Tempel T. anfang“.

Zoo moet de conclusie dan wel luiden, dat Dr. de Jong noch het wettig, noch het overtuigend bewijs voor zijn stelling heeft geleverd.

Ten slotte enkele bedenkingen van psychologischen aard. Een strafrechter moet dikwijls afgaan op de houding van getuigen en verdachten en nu is het ons opgevallen, dat zoowel de door Verwijs, als de door C. L. ten opzichte van het O. L. B. aangenomen houding ten eenenmale in strijd is met hetgeen de Verwijs-hypothese redelijkerwijs zou doen verwachten. Wat Verwijs betreft, heeft Dr. C. P. Burger Jr., oud-bibliothecaris der Universiteitsbibliotheek te Amsterdam, zich reeds geuit in soortgelijken geest. Hij is volmaakt op de hoogte met de O. L. B.-zaak en heeft als oud-Leeuwarder, door zijn vriend-

¹⁾ Bijdragen en Mededeelingen v. h. Ned. Openluchtmuseum, Mei '27.

schap met den lateren Mr. A. Telting, een neef van Verwijs, hooren spreken over Verwijs en het O. L. B.¹⁾ Dr. B. stelt²⁾ de vraag: Zou een Nederlandsch archivaris in staat zijn om op de wijze, zooals wij dat hier van Verwijs zouden moeten aannemen, zijn ambt te misbruiken en zijn lastgevers en tegelijk de geheele wetenschappelijke wereld te bedriegen? Hij beantwoordt de vraag met een beslist: neen. En Verwijs stond — zegt hij — zeker in eerlijkheid, in ernst en in ambtstrouw bij geen collega achter.

Men oordeele zelf. Verwijs was ambtenaar en een ambtenaar weet, dat zijn superieuren er niet van gediend zijn om bedrogen te worden. Had hij het O. L. B. geschreven, hij zou reeds op dien grond alles vermeden hebben om zijn chefs, de Gedeputeerde Staten van Friesland, in het geval te betrekken. Toch heeft hij zich door die chefs laten machtigen om te Den Helder bij C. L. een onderzoek naar den aard van het O. L. B., in te stellen. Omtrent zijn reis heeft Verwijs officieel verslag uitgebracht (zie bijlage). Indien Gedeputeerden, na dat verslag, te weten gekomen waren, dat Verwijs zelf de auteur was, zouden zij hem ongetwijfeld ongeschikt geacht hebben voor het archivarisschap en hem, wellicht niet eens eervol, uit zijn betrekking hebben ontslagen. Zijn toekomst zou op spel gestaan hebben en het gevaar voor ontdekking van het bedrog, moet indien hij de auteur was, groot zijn geweest. Niets dwong Verwijs om Gedeputeerden er bij te halen. Toen Jansen hem de facsimile's stuurde, had hij gemakkelijk, de door hem zelf afgezonden brander, die door toeval weer in zijn richting dreef, kunnen ontzeilen, door te zeggen, dat hij geen tijd had of dat J. zich maar moest wenden tot de Haan Hettema, Eekhoff of een ander, waarvoor het helsche schip volgens de Verwijs-hypothese bestemd was. De gevaren, die het O. L. B.-avontuur voor Verwijs meegebracht zouden hebben, waren te voorzien. Het was volgens de hypothese-de Jong een grootsche en vrij ingewikkelde onderneming. Medewerkers waren noodig om het O. L. B. in handen van C. L. te spelen en hem er te goeder trouw in te laten loopen. Blinde werktuigen waren voor zoo iets niet geschikt. Dus diende, na Eilers, al weer omgezien te worden naar

¹⁾ C. P. Burger. Levensbericht van A. Telting. Levensberichten van de Mpij. Ned. Letterk., 1909, blz. 8 v. v.

²⁾ Leeuwarder Nieuwsblad 21 Augustus 1925.

medewerkers, die in het waarlijk niet eenvoudige geheim van het O. L. B. ingewijd moesten worden, warm voor de zaak dienden te zijn. De eigenlijke vrienden van Verwijs, personen, die hij kende en waarop hij vertrouwen kon, waren voor zulk werk niet geschikt en zouden er zich ook niet voor geleend hebben. Hij zou zijn toevlucht hebben moeten nemen tot vreemden. In het werkelijke leven gaat dat alles zoo maar niet. De onderneming leverde al te veel gevaar op en kans op mislukking. Bekend is, hoe spoedig iets uitlekt, wanneer meerdere personen bij een geheim betrokken zijn en veler aandacht op de zaak gevestigd is. Het O. L. B. heeft zelfs zoo zeer de gemoederen in beweging gebracht, dat ieder die er iets van wist of meende te weten, naar de pen greep om ingezonden stukken te schrijven of brochures. Toch is nooit iets aan het licht gekomen, dat er op wijst, dat het O. L. B., vóórdat C. L. het had, in het bezit van anderen is geweest. Dit geeft mij reeds de overtuiging, dat zulks ook niet het geval geweest kan zijn. Dr. de Jong, op wien de bewijslast drukt, is dan ook ten eenenmale in gebreke gebleven, ook maar eenig feit te noemen, waaruit het voormelde zou kunnen blijken.

Verwijs, die volgens zijn biograaf Verdam, niet aarzelde voor zijne meeningen en gevoelens uit te komen; een groot voorstander van de vrije uiting der vrije gedachte, zou een groot deel van zijn tijd gegeven hebben aan een geniepig werk der duisternisse. Wie het maar geloof.

Nu de houding van C. L. Tevoren kon geen der samen-zweerdere weten, wat hij doen zou. Van hem kon niet verwacht worden, dat hij ten bate van hen, die hem wilden dupeeren, een valsche voorstelling zou geven omtrent de herkomst van het O. L. B., als het hem in handen was gespeeld. Teruggaande van den laatsten endossant, zou de trekker van den valschen wissel allicht gevonden worden. Hoogstens mocht men het er op wagen, dat C. L. gelooven zou, wat men hem omtrent de herkomst op den mouw zou spelden. Maar hem, in strijd met wat hij zelf wist, te suggereeren, dat hij het in 1848 van een tante gekregen had, was onmogelijk. Toch heeft C. L. steeds volgehouden, dat hij aldus in het bezit gekomen was. Daar komt bij, dat na het overlijden van C. L. voor den dag is gekomen, het merkwaardige stuk (Beck. V, p. 19 v.v.), waarin hij ten behoeve zijner nakomelingen zegt: „Alle menschen, die eenig belang in mijn handschrift stellen, vragen mij, hoe

ik eraan gekomen ben. Zoo zult gij, denk ik, later ook doen, maar daar niet zeker is, dat ik dan nog leef, zoo wil ik dit hier nederschrijven” en dan volgt het verhaal van de lotgevallen van het O. L. B. en de mededeeling hoe hij in 1848 het van zijn tante kreeg. Wij hebben hier iets, wat Dr. de Jong een testament zou noemen. Een testament, dat niet een overtuiging, een meening betrof, gelijk in het geval van Winkler, maar een mededeeling bevatte omtrent iets wat C. L. zelf had meege-maakt. C. L. wist, hoe hij aan het O. L. B. gekomen was. Zou hij nu, indien hij niet de auteur geweest was, doch het te goeder trouw van derden gekregen had, in dit testament niet precies gezegd hebben, wie hem het O. L. B. in handen gespeeld had en aldus den naam genoemd hebben van een der medeplichtigen van Verwijs? Dat spreekt toch van zelf.

Verwijs, de held van Het geheim van het Oera-Linda-Boek, kon echter de gevaren, die het O. L. B.-avontuur voor een gewonen sterveling zouden hebben meegebracht, gemakkelijk trotseeren. Als zoovele boekenhelden, was hij tot alles in staat. Hij wist alles, dacht aan alles. Aan hem kon alles gelukken!

Wie zal het volgende slachtoffer zijn van het O. L. B.? In dit Oera-Linda-Boek, dat zeemansboek, schijnt een meermin te huizen, die ondanks alles wat er geschreven is, telkens kans ziet een geleerde te verschalken en uit den koers te lokken.

Leeuwarden, 6 Febr. '28.

BIJLAGE:

**Rapport door Dr. Verwijs uitgebracht aan het Provinciaal
Bestuur betreffende het O. L. B.**

Leeuwarden, 17 December 1867.

Hiernevens heb ik de eer U den uitslag van mijne reis naar Holland en de daarvan verkregene resultaten medetedeelen.

De Heer *Over de Linden* toonde zich aanstonds zeer bereid mij zijn ganschen rijkdom van oud friesche stukken te laten zien, welke bestond: 1° Uit het raadselachtige handschrift, dat ongeveer 200 bladzijden in 4° bevat, doch waarvan het laatste gedeelte kennelijk ontbreekt. Het bestaat uit een samenraapsel van verschillende geheel onzamenhangende episodes, overleveringen enz., waarvan het moeilijk zal zijn zich een goed denkbeeld te maken vóór en aler het geheel is afgeschreven. Vóór dien tijd waag ik mij ook niet aan een bepaald oordeel over de echtheid.

Te Leiden zijnde heb ik mij een ganschen morgen met Prof. de Vries met het Hs. beziggehouden, en ook later met den Heer te Winkel. Ontegenzeggelijk komen er een menigte zeer oude friesche woorden in voor, maar aan den anderen kant is de zegswijze zoo modern, mist zij zoo geheel en al de eigenaardige oude kleur, dat telkens weer twijfel oprijst. Een nauwkeurig chemisch onderzoek naar het papier, of het van katoen of linnen is, naar de gele kleur, of die er later is aangegeven enz., naar de inkt zal tevens moeten plaats grijpen, aler men tot vaste conclusiën zal kunnen komen.

2°. Uit een folio band van de dikte van een Statenbijbel, waarin een gedeelte in het Latijn, het begin eener kroniek is, en het eerste hoofdstuk over den naam der Friezen en hunne vrijheid, over Karel den Groote enz. handelt. Verreweg het grootste deel is in het Nederlandsch en bevat het vervolg der kroniek tot ongeveer het midden der XVIe eeuw. Van een los blad, dat mij reeds vroeger werd toegezonden, is afschrift genomen en de inhoud mede door de Heeren Buma en Eekhoff onderzocht. Het behelst bijzonderheden uit het Saksische tijdperk, die bij geen andere friesche geschiedschrijvers zijn opgenomen. Het schrift en papier zijn uit de XVIe eeuw, en aan onechtheid bij geen mogelijkheid te denken. De nadere kennis dezer tot nu toe, naar het schijnt, geheel onbekende kroniek, kan misschien zeer belangrijk zijn.

Ik trachtte beide Hss. in hun geheel van den eigenaar mede te krij-

gen, doch daartoe liet hij zich niet vinden. Hij eischte bepaaldelijk dat het oude Hs. eerst in zijn geheel voor hem werd vertaald. Was dit geschied, kende hij er den inhoud van, dan zoude hij er volstrekt niet tegen zijn, dat het Hs. werd uitgegeven, mits het maar niets bevatte dat zijne familie kon compromitteeren! Ik verzekerde hem tot nu toe niets van dien aard ontdekt te hebben, maar begreep dat ik met een onverzettelijk karakter te doen had met een man, die niet zoude afwijken van het eens opgevatte voornemen. Ik beloofde hem dus het geheel voor hem te zullen vertalen, iets dat wel eenigen tijd zal vorderen, maar anders niet vele bezwaren in heeft, te oordeelen althans naar hetgeen reeds door mij er van is gezien. Dan eerst zal hij ook het andere Hs. afstaan, dat door een ervaren kopiïst met gemak kan worden afgeschreven. Het Friesch Genootschap zoude zich daarmee zeker gaarne belasten.

Mijn denkbeeld is nu mij vooreerst bezig te houden met het afschrijven en vertalen van het geheele oude handschrift, daar het mij dan eerst mogelijk zal zijn, een oordeel over de echtheid of onechtheid uit te spreken. Een chemische bewerking zal over dat punt wellicht meer licht verspreiden. Ook eene reproductie van een paar bladen door middel der photographie zal misschien hierover aanwijzingen geven. In allen gevalle, 't zij het Hs. echt of onecht is, de moeite er aan besteed zal in allen gevallen niet geheel te vergeefs zijn. Zoo-danig onderzoek zal natuurlijk tijd en arbeid vorderen, en de uitslag eerst later ter Uwer kennisse worden gebracht, daar ik mij voorstel in de werken van het Friesch Genootschap of op andere wijze er een breedvormig rapport over te geven, of het geheele Hs. met de vertaling uit te geven. Mijn toekomstig verblijf in Leiden, de hulp van de H.H. de Vries en te Winkel zal de zaak niet schaden, maar naar ik hoop, bevorderen en over de duistere punten meer licht verbreiden.

Gaarne zal ik mij later, na mijn vertrek van hier, blijven belasten met den heer *Over de Linden* te correspondeeren, of persoonlijk met hem te onderhandelen, dat mij door de nabijheid van den Helder niet moeilijk zal zijn.

Hiermede meen ik mij van de taak te hebben gekweten, daar ik voor alsnog niet bij machte ben U meer bijzonderheden mede te deelen.

COLL^s.

De Archivaris Bibliothecaris
(get.) EELCO VERWIJS.

Aan
Heeren Gedeputeerde Staten
der provincie Friesland.